

VIDINIS POLITINIO TEKSTO AUTORIAUS PASAULIS JO RETORIKOJE: VIENO V. ŽIRINOVSKIO TEKSTO ANALIZĖ

ELEONORA LASSAN

Pranešime aptariamos retorinių instrumentų panaudojimo galimybės politikų kalbose, siekiant padaryti įtaką visuomenei. Nagrinėjant V. Žirinovskio tekstus lingvistinės analizės priemonėmis, bandoma atsekti šio politiko nuostatas ir tikslus, kurių jis siekia.

Vladimiro Žirinovskio charakteristikos spaudoje, laikančioje save demokratiųjų jėgų rupu, šiandien svyruoja tarp tradicinio “šė-tonaujančio fiurerio” ir “didelio talento, kaip įprasta, neįvertinto scenos partnerių”, bei paprasčiausiai “neabejotinai talentingo”, “paties talentingiausio iš politikų”¹. Pats V. Žirinovskis savo stiprybe laiko “natūralumą” bei “atvirumą” ir mano, jog svarbiausios politiko savybės - “būtinybė turėti savo veidą ir mokėti kalbėti”. Savo kalbų veikmę V. Žirinovskis apibūdina taip: “Aš pakериu salę - žmonės ploja už kiekvieną vykusią frazę”². Galima kalbėti apie panašių vertinimų subjektyvumą, bet neginčytina, kad “V. Žirinovskio fenomenas” jau atkreipė į save sociologų, psichologų, o pastaruojų metu ir filologų dėmesį. Šie mano, jog būtina išanalizuoti V. Žirinovskio tekstų komponavimo būdus, poveikio auditorijai priemones, leidžiančias

Eleonora Lassan - habilituota humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto profesorė.

© Eleonora Lassan, 1996

šiam autoriui efektingai “kerėti”. O kadangi oratoriaus kalbos veiksmingumas visada priklauso ir nuo socialinių bei psichologinių auditorijos savybių, analizuojant retorines sakytojo priemones, įprasta apibūdinti ir klausytojus, paklūstančius retorinių priemonių galiui: V. Žirinovskio klausytojai demokratų leidiniuose dažniausiai apibūdinami žodžiu “liumpenai”. Filologinė A. Altuniano analizė *Apie Rusijos žemių vienytojus: Žirinovskis - publicistas*³, apibūdinanti vieną V. Žirinovskio tekstų, yra, mano nuomone, vienintelis mokslinis, taigi bešališkas V. Žirinovskio kaip oratoriaus veiklos nagrinėjimas, kuriame, vengiant emocinio bei vertybinio apibūdinimo, bandoma aprašyti V. Žirinovskio-kalbų sakytojo talento savitumą ir, remiantis tekstu, pateikti jo autoriaus socialinę-psichologinę charakteristiką. Tokia analizė (“nuo teksto - prie teksto autoriaus vidinio pasaulio”) - psicholingvistų kompetencija. Tyrinėtojo, aprašančio sakytojo modelį, veikla, besiremianti teksto bei jo sukurtų aplinkybių analize, tapati bet kurio žmogaus, sprendžiančio apie vidinį pašnekovo pasaulį iš jo žodžių, kasdienei praktikai. Jos skiriasi tik tuo, kad pirmuoju atveju tyrinėtojas privalo argumentuoti “kiekvieną savo išvadą”. A. Altunianas vadovaujasi šiuo principu. Išanalizavęs V. Žirinovskio tekstą *Apie Rusijos vienijantį vaidmenį ir jaunuosius vilkus*, jis daro tokias išvadas. V. Žirinovskio tekste nėra nuorodos į vieną adresatą, vientiso idėjinio-stilistinio komplekso, būdingo atskiram politiniam straipsniui. V. Žirinovskis - tipiška pereinamojo laikotarpio figūra; vieningos idėjų sistemos jis nepateikia⁵. Iš esmės pritardama šioms išvadoms, manau, jog V. Žirinovskio (beje, kaip ir kitų politikų) kalbų analizė leidžia spręsti apie vidinį sakytojo asmenybės pasaulį. Šį pasaulį apibūdina žinių bazės bei tikslų bazės parametrai, taip pat psichinio akto objektai - savęs, pašnekovo bei pasaulio modeliai.

Pateikiama vieno V. Žirinovskio pasirašytų tekstų - *Naujausias politinis RLDP frakcijos pareiškimas* (1995 m. gruodžio 15 d.)⁶ - analizė, kurioje remiamasi šio teksto retorika, siekia priartėti prie V. Žirinovskio vidinio pasaulio (=psichikos) parametrų aprašymo. Kyla klausimas: ar analizė padės modeliuoti tikrąjį vidinį V. Žirinovskio pasaulį, ar V. Žirinovskio “imidžą”? Nėra tikslaus būdo, leidžiančio, remiantis tekstu, nustatyti, kas iš tikrųjų modeliuojama - kaukė ar tikrasis vidinis asmenybės pasaulis. Bet akivaizdu, jog kaukei ilgą laiką dengiant veidą, atsiranda pavojus, kad ji “suaugs” su veidu, t.y. pasirinktas įvaizdis neišvengiamai daro poveikį “natūraliam” žmogui. Antraip nuolatinis asmenybės susidvejinimas gali baigtis liga -

schizofrenija. Dėl susidvejinimo: čia V. Žirinovskis panašus į M. Lermontovo Pečioriną. Šis buvo dviejų žmonių derinys: "vienas veikia, o kitas analizuoja". Taip pat elgiasi ir V. Žirinovskis. Iš pradžių jis tuokiasi su savo paties žmona, skelbdamas "sidabrinės vestuvės", po to laikraštyje *Argumenty i fakty* komentuoja šį įvykį: "Bet juk tai dėl reklamos, dėl kampanijos: reginys, apie kurį bus kalbama." Pirmasis - Pečiorinas - taip darė savo dienoraščiuose; antrasis atskleidžia ketinimus ir tikslus visai liaudžiai, taip siekdamas sukurti savo kaip pakankamai nuoširdaus ir tuo pat metu ciniško žmogaus įvaizdį (kiti politikai vengia panašių komentarų). Taip aiškėja savęs modelis: "aš sąžiningas, neslepiu savo kortų"; pašnekovo modelis: "jūs mėgstate atvirą cinizmą, nes seniai netikite aukšto stiliaus poelgiais ir gestais." Kilnumo subanalimas - tikroji cinizmo esmė. Tikėtina, jog šis, tiesa, užmaskuotas siekimas subanalinti, charakterizuoja (tai netrukus bus atskleista) V. Žirinovskio-oratoriaus talentą.

Apibūdindamas V. Žirinovskio tekstų komponavimo būdus, A. Altunianas akcentuoja, jog jiems nėra būdinga nei griežta loginė struktūra, nei emocinis ekspresyvumas. Paprastai kalbėtojai eksploatuoja abi šias retorinės kalbos charakteristikas, o oratoriai tipologizuojami būtent pagal tai, kuriai šių charakteristikų jie teikia pirmenybę. Akcentuojantys komponuojamos kalbos logiškumą apeliuoja į klausytojo protą, emociškai ekspresyvią kalbą - į jausmus. Pritardama A. Altunianui, vėl atkreipsiu dėmesį į tai, kad atskiri analizuojamojo teksto fragmentai nusižengia logikai, jiems būdingas prieštarumas, netaisyklinga sintaksė. Pvz., "net Valstybės departamentas suderino savo veiklą SSRS tik kontaktuodamas su CŽV". Rusų kalboje veiksmažodis "suderinti" (*soglasovat'*) reikalauja trūkstamo tekste partnerį nurodančio papildinio: suderinti *su kuo?* Iš frazės neaišku, ar Valstybės departamento partneris buvo CŽV, ar CŽV buvo informacijos, kuria pasinaudodamos, Valstybės departamento žinybos suderino savo veiklą, šaltinis. Pastarasis atvejis, matyt, praktikuojamas visame pasaulyje, todėl dalelytė "net", turinti suteikti įvardintai situacijai išskirtinumo, apskritai čia netinka. Tokį "netinkamumą" bei melą daugelis logikų bei lingvistų traktuoja kaip giminigus kalbos reiškinius⁷. Analizuojamasis pavyzdys parodo, kad tekstas komponuojamas, įprastus reiškinius pateikiant kaip išskirtinius, neteisėtus, smerktinus. Kita vieta: "Maždaug tuo pat metu JAV Prezidentas Bushas, kalbėdamas Kongrese, pareiškė, jog 1992 m. rugpjūtį SSRS įvykęs perversmas iš esmės reiškia demokratijos pergalę". To-

liau: “Jis taip ir pasakė: “Tai ne tik demokratijos pergalė, bet ir mūsų - CŽV - pergalė””. Loginį šių sakinių rišlumą garantuotų tik išankstinis klausytojų žinojimas, jog demokratai - tai CŽV agentai.

Neįtikusiųjų kaltinimas šnipinėjimu tarybinio diskurso praktikoje - įprastas dalykas (pradedant kaltinimais G. Zinovjevui ir S. Kamenevui, baigiant - B. Pasternakui bei J. Brodskiui). Bet V. Žirinovskis nepateikia kaltinimų atskiriems žmonėms, jis kuria tekste bendrąją prielaidą: “Jei pamenate, visi rusų revoliucionieriai - dekabristai (rusų masonų bendruomenės nariai), narodnikai, revoliucionieriai-demokratai, narodovolcai, eserai, anarchistai, menševikai, bolševikai, trockistai, disidentai, demorosai, vybrosai (*Vybor Rossii, Jabloko, Ženščiny Rossii*), otbrosai, internacionalistai ir kosmopolitai - buvo vakarietiškos orientacijos, jų galvos buvo prikimštos vakarietiškų idėjų ir gyveno jie iš Vakarų labdaros. Tai reiškia, jog visi jie - Vakarų agentai”. Visą Rusijos istoriją V. Žirinovskis interpretuoja kaip Vakarų įtakų istoriją. Galbūt jis ne taip jau ir klysta, teigdamas, kad Rusijos istorija - tai slavianofilų ir zapadnikų (beje, išlaikiusių vienų pagarbą kitiems) idėjinės kovos istorija. V. Žirinovskio pasaulio modelyje zapadnikai Rusijos istorijoje - vienareikšmis blogis. Jeigu klausytojai pritaria pamatinei teksto priešstatai “Vakarai-Rusija”, kurios pirmasis narys, žinoma, negatyvus, jie gali laikyti rišliais bei teisingais ir tuos fragmentus, kur pasakojama apie J. Gaidaro reformų nusikalstamą turinį: esą reformos buvo pagrįstos Helsinkio pranešimu, kad 1992 m. Maskvoje, surinkęs J. Gaidaro vyriausybę, H. Kissingeris “surengė seminarą, kuriame nurodė, koku būdu turi būti sugriauta mūsų ekonomika” - juk mūsų generolų trijų mėnesių stažuotė JAV yra šio griovimo procesų, kurie “suardys mūsų ekonomiką dar 1992 m. pabaigoje”, dalis. Visa, kas susiję su Vakarais, teksto autoriaus nuomone, yra blogio užtaisai. Bet kokia Vakarų veikėjo mintis, bet koks poelgis - tai pavojus Rusijai ir reiškia susidorojimą su ja. Todėl G. Busho pasivaikščiojimas po Raudonąją aikštę teksto autoriui reiškia CŽV pergalės pagerbimui skirtą paradą. Kas tai - “kreivas sąmonės veidrodis” ar visa iškreipianti retorika, leidžianti autoriui vertinti įvykius per prizmę “Vakarai - blogio imperija”?

Pačios netikėčiausios jungtys - dekabristai ir bolševikai, “vakarų aristokratai ir militaristai” - neapykanta Vakarams persmelktai sąmonei neatrodo netikėti. Taip nusiteikęs klausytojas jas gali akumuliuoti “vienu ypu”, nekreipdamas dėmesio į frazes su šlubuojančia semantika. Viena tokių frazių: “Šaltojo karo metu Amerikos

Kongresas patvirtino įstatymą apie Rusijos padalinimą. Beje, jis patvirtintas vienbalsiai. Tik įsiklausykite - vienbalsiai". Žodžio "įstatymas" semantiką apibrėžia "viešumo" bei "būtinumo vykdyti" komponentai, jam būdingas realumo, o ne geidžiamumo modalumas. Aišku, jog jei Amerikos Kongresas patvirtino kažką panašaus, tai tą "kažką" geriau apibūdintų žodis "projektas". Žodis "įstatymas" reikštų ne tik vienos valstybės kišimąsi į kitos valstybės reikalus, bet ir tai, kad JAV laiko Rusiją savo dalimi (tokiu atveju tiktų vartoti žodį "įstatymas", nes numanomas atviras ir viešas jo vykdymas). Vargu, ar tarptautinės teisės specialistas padarė šiuo atveju *lapsus linguae*. Juo labiau, kad vėlesniu kreipiniu "[T]ik įsiklausykite: vienbalsiai" oratorius akcentuoja išsakytąją mintį.

V. Žirinovskio tekste yra daugybė panašių netikslių žodžių vartojimo bei netaisyklingos žodžių junginių sintaksės atvejų. Suprantama, toks tekstas negali apeliuoti į adresato *ratio*. Jis gali veikti tik tokią auditoriją, kurios pašamoneje glūdi Vakarų, kaip aršaus Rusijos priešo, vertinimas; juk čia užfiksuotas visas įprastinių kaltinimų rinkinys: "mūsų priešai", "Vakarų agentas" ir t.t.

Matyt, įmanoma kalbėti apie du V. Žirinovskio "pakerėtų" klausytojų tipus: (1) vyresniojo amžiaus žmonės; (2) kariuomenė (išskyrus nespėjusius išeiti "politinio auklėjimo mokslų"). Jaunimas greičiausiai neturėtų patekti į "V. Žirinovskio veikmės" sritį. Bet, nors ir nutolę nuo Rusijos bei neturėdami pakankamos informacijos, mes galime spręsti ir apie V. Žirinovskio poveikį jaunimui. Antai TV žurnalistas Otaras Kušanašvilis, garsėjantis pomėgiu kelti į viešumą skandalingas žvaigždžių gyvenimo detales (siekimas "subanalinti"), vienoje jaunimo laidoje - *Akuly pera* - išreiškė tokią nepalankumą ir panieką prancūzų žurnalistui ir Prancūzijai (šalė jam plojo), kad šioje "elito sueigoje" aiškiai sušmėžavo V. Žirinovskio šešėlis. Matyt, apeliuodamas į Vakarų (-)–Rusijos (+) priešstatą aktualizuojančią klausytojų pašamone, V. Žirinovskis naudojami ir kitomis postsovietinio žmogaus psichikos ypatybėmis.

V. Žirinovskio tekstas prisodrintas detaliais pasakojimais apie CŽV kėslus, slaptas direktyvas ir planus, nukreiptus prieš SSRS. Čia jis, be abejo, tęsia sovietinio kaltinamojo diskurso tradiciją: panašiai A. Vyšinskis demaskavo G. Zinovjevo ir S. Kamenevo šnipinėjimą, detalai papasakojo apie konspiracinius butus bei slaptuosius agentus. Bet A. Vyšinskis buvo SSRS Generalinis prokuroras ir tokio pobūdžio informacija priklausė jo tarnybos kompetencijai. V. Žiri-

novskis, skelbdamas slaptų operacijų datas, jų detales, pasirodo kaip monopolinis informacijos turėtojas. Šios vertingiausios šiuolaikiniam pasaulyje nuosavybės užvaldymas, žinoma, iškelia V. Žirinovskį virš neinformuotojų. Jis ne tiek komentuoja visiems žinomus faktus, kaip daugelis politinių oratorių, kiek nuolat skelbia naujus, sensacinius. Vienas jo mėgiamų retorinių kreipinių - "ar jūs žinote" - išduoda jo "švietėjišką" vedlio, visuomet esančio minios priešakyje, poziciją.

Aš čia nekeliu klausimo, ar V. Žirinovskio skelbiama informacija teisinga: "minia niekada netroško žinoti tiesos"⁸. Minia, pasak G. Lebono (kurį cituoja S. Freudas), tiki vadais, užvaldytais savo idėjų⁹. Kiek pats V. Žirinovskis tiki tuo, ką skelbia auditorijai? Filologijai žinoma *interteksto* sąvoka, žyminti tekstą, kurį pasitelkus, galima atskleisti kito teksto gelmę. Kaip tokiu intertekstu aš pasinaudosiu V. Žirinovskio interviu savaitraščiui *Argumenty i fakty*¹⁰. Šiame interviu jis neigia savo priklausymą KGB, teigdamas, jog jo ten nepriėmę dėl "abejotinos kilmės", bet prisipažįsta, jog visada svajojęs būti žvalgu, diplomatu, tardytoju. Išsakysiu prielaidą, jog iš tikrųjų KGB priklausęs žmogus vargu ar taip atvirai demonstruotų šį ryšį: V. Žirinovskio kalbose daug kas išvelgia karnavališkumo, vaidybos momentą. Tikriausiai tekstų perkrovimas "žvalgybos duomenimis" atsiranda dėl pomėgio žaisti žvalgus, tardytojus; šis žaidimas - nuslopintų jaunystės polinkių realizavimas. Todėl, manau, V. Žirinovskis nuoširdžiai tiki tuo, ką kalba, panašiai kaip aktorius tiki jo paties kuriamu įvaizdžiu. Vaidmuo čia irgi ne atsitiktinis - jo pasirinkimą lėmė vaikiškas "žvalgo", "šnipų gaudytojo" kompleksas.

Kalbant apie "kompleksus", reikia atkreipti dėmesį, kad V. Žirinovskis sėkmingai skiepija rusų liaudžiai aukos kompleksą. Naudodamasis įvairiausiomis retorinėmis priemonėmis, jis vaizduoja Rusiją kaip plėšiamą ir naikinamą šalį: vagia jos gamybinės žaliavas, naikina kariuomenę, rusų liaudies žmonių kraujas ir plazma, kuriuos jie atiduoda, kad nemirtų iš bado, vežami į Vakarus, žmonės grobiami, kad jų organai būtų transplantuoti vakariečiams, "abortinius rusų kūdikių kūnelius" perdirba Vakarų farmacijos firmos. "Rusija - žaliavų šaltinis Vakarams" ir "Rusiją plėšia" - pamatinės autoriaus, pasirašančio tekstus pavarde "V. V. Žirinovskis", sąmonės metaforos.

Aukos kompleksą V. Žirinovskis įteigia tautai, kuriai visada buvo būdingas kitas - tautos-herojės - kompleksas ("Sveika, šalie herojų"). Apie tai byloja ir V. Žirinovskio tekstas, kur "Mes" (rusai) apibūdinamas prieštarinomis charakteristikomis: "Mes" - "turtingi"¹¹, "vai-

singi", bet drauge "Mes" - "alkani ubagai, bedarbiai". Šių kompleksų - aukos ir herojaus - mišinys gresia sprogimu. Svarbiausia ne tai, kiek Rusijoje liumpenų - pagrindinių, kaip galvoja demokratai, V. Žirinovskio klausytojų, o tai, kiek žmonių laiko savo tautą auka, su kurios padėtimi jiems itin sunku susitaikyti dėl ankstesnio komplekso. Jiems, aišku, priklauso ir kariuomenė, praeityje žymėta epitetu "šlovingoji", ir jaunimas, nenorintis būti auka "pačiame žydėjime". Kita vertus, sekant N. Berdiajevu, ši kompleksų poliarizacija organiška rusų sielai: "pagal poliariškumą ir prietaringumą rusų liaudį galima lyginti tik su žydų tauta. Ir neatsitiktinai būtent šioms tautoms būdinga stipri mesianistinė savimonė"¹². Žydų tautai, į kurią, pasak N. Berdiajevo, tokia panaši rusų tauta, kaip jokiai kitai būdingas atstumtosios tautos kompleksas. Gali būti, jog "V. Žirinovskio kalbų veikmė" susijusi su šių rusų tautos kompleksų eksploatavimu. Kita vertus, aukos įvaizdis gali būti inspiruotas pusalkanės V. Žirinovskio vaikystės prisiminimų, kur karštas vanduo buvo prabanga, o valgyklos - maitinimosi vieta. "Aš visada buvau visuomenės autsaideris"¹³ - ar ne ši apgailėtinos vaikystės bei jaunystės atmintis buvo jo būsimo siekimo sukelti visos tautos gailestį sau prielaida?

Aš jau parodžiau V. Žirinovskio teksto sakinių loginį nerišlumą. Bet tai - ne kliūtis mitingų ir aikščių oratoriui, nes "į kraštutiniumus linkusią minią <...> įaudrina tik stipriausi dirgikliai. Tas, kas nori ją valdyti, nesirūpina savo kalbų argumentacija, jam dera tapyti ryškiausiomis spalvomis ir visada kartoti vieną ir tą patį"¹⁴. V. Žirinovskio tekstui nebūdinga emocinių bei vertybinės predikacijos priemonių įvairovė, juose beveik nėra kokybinių būdvardžių arrieveiksmių. Bet yra vertybinė nominacija, dažnai besikartojanti tekste, beje, nebūdinga sovietinės valdžios diskursui. Ši nominacija - "vagišiai" (*vorjo*): "vakarų vagišiai", "užsienio ir vietiniai vagišiai", "amerikiečiai norėjo pas mus pagyventi, mus apkvailinti ir apvogti". Priešrinkiminėje kalboje iš viso aštuonis kartus pavartoti žodžiai, kurių reikšmę lemia ir juose egzistuojantis "vogimo" komponentas. Tie patys vertybiškai konotuoti žodžiai - "vagys", "vagišiai" - apibūdina skirtingus "veikiančius asmenis". Tai ir "godūs Vakarai" (atkreipkime dėmesį į apibūdinimo "godus" (*žadnyj*) vaikiškumą, juk įprastiau - "šykštus", "plėšrus"), ir "vietiniai vagišiai", ir "vyriausybė-plėšikė", ir gana neapibrėžtas, bet labai svetimas "jie". Įdomu, kad paprastai "vagilivimas" kaip įprastas kasdienio gyvenimo bruožas priskiriamas pačiai Rusijai: dažnai prisimenamas N.

Karamzinas, Rusijos esmę susiejęs su žodžiu “vagia” (*vorujut*).

V. Žirinovskis apverčia situaciją: vagia ne Rusijoje, o iš Rusijos. Šis siekimas “apversti” išryškėja ir jo vartojamoje nominacijoje “demofašistai” - tradicinis liberalų-demokratų partijos vadui pateikiamas kaltinimas fašizmu peradresuojamas tiems, kas kaltina pagal principą “pats kvailys”: “patys vagys”, “patys fašistai”.

V. Žirinovskio diskurse kaltinimas “vagys” pakeičia populiariausią sovietinio diskurso kaltinimą “priešai”. “Vagims” priskiriami jiems ne itin, bet “priešams” tikrai būdingi veiksmai: “Kiek kartų Vakarų vagišiai, vedami kokių nors napoleonų ar hitlerių, puolė mus”, “Mes visada atremdavome atvirai puolusius vagis. Tada jie išsprogdino mus iš vidaus, pasamdę ir apmokę visokius padugnes - revoliucionierius ir demokratų”. V. Žirinovskio-politiko pasaulis - tai pasaulis, gausiai privisęs vagių. Bet kodėl “vagys” pakeitė “priešus”? Manau, jog tai, nors ir subjektyviai, galima paaiškinti. Kaip minėjau, pamatinės V. Žirinovskio tekstų metaforos yra “Rusiją plėšia” ir “Rusija - žaliavų šaltinis Vakarams”. Žaliavos - viena iš skaudžiausių šiam autoriui temų, jeigu tikėsime kontentine analize, teigiančia, jog dalyko svarba koreliuoja su jo paminėjimo tekste dažnumu. Visoje kalboje šis žodis pavartojamas šešiolika kartų, o jo vartojimo intensyvumas kai kuriose pastraipose labai didelis: septyniose eilutėse - penki kartai.

Žaliavų išsaugojimą, jų eksporto į Vakarus nutraukimą V. Žirinovskis laiko išsigelbėjimu nuo visų nelaimių. Galima sakyti, jog jis naudoja pagrindinę retorikos taisyklę: “kartok - ir tau pasiseks”, versdamas klausytojus įtikėti, jog vaistas nuo visų nelaimių atrastas. Bet toks žodžio “žaliavos” vartojimo dažnumas, gerokai pranokstantis įprastinį jo vartojimo dažnumą rusiškuose tekstuose, nusižengia ir stilistikos reikalavimams (pasikartojantys teksto elementai neturėtų būti greta). O ir tie teksto prasmės blokai, kuriuose šis žodis nevartojamas, vis dėlto plėtoja šį leitmotyvą. Tai leidžia manyti, jog šis dalykas V. Žirinovskiui tikrai reikšmingas: kalbama apie žaliavų, intelekto, abortinių kūdikių kūnų eksportavimą į Vakarus. Išoriškai šiuos vardinamus dalykus jungia tema “Vakarai - plėšikai”. Bet vaizdinio, asociatyvaus mąstymo lygmenyje intelektualus, rusų žmonių kraują ir plazmą, gamybines žaliavas ir t.t. vienija vienas - išvežamų žaliavų - įvaizdis. Manytina, taip čia prabyla šiuos įvaizdžius gimdanti pasąmonė. Tai leidžia hipotetiškai teigti, jog V. Žirinovskis nuoširdžiai

tiki savo teze. Bet jei tai ir retorinis meistriškumas, tai tokio aukšto lygio, kad "meistriškumo jau nesimato".

Be labai plačiam ir labai nekonkrečiam visuomenės sluoksniui pateikiamo kaltinimo "vagys" ("Vakarai", "vietiniai vagys" - kas jie?), V. Žirinovskis kaip jo emocijas išreiškiantį keiksmazodį dukart vienoje pastraipoje pavartoja žodį "padugnė": "padugnės, atėję į valdžią"; "visokios padugnės - revoliucionieriai ir demokratai". Žodžiui "padugnė" (*mraz'*) rusų kalboje būdingas didelis ekspresyvumas, jis vartojamas, apibūdinant "ką nors vertą paniekos, niekiną, menkavertį"¹⁵. Šio žodžio vartojimas apibūdinant į valdžią atėjusius žmones reiškia ne tik asmeninę autoriaus neapykantą jiems, bet ir visišką tos valdžios nužeminimą, lyginant ją su tais, kam šis žodis paprastai taikomas. "Revoliucionieriai ir demokratai" (ir 1917 m., ir 1986 m.) lyginami su tais, kas paprastai vadinami "visuomenės atmatomis". Prisiminkime kitą teksto ištrauką, kurioje V. Žirinovskis sąmojingai žaidžia žodžiais, turinčiais komponentą "ros" - "demorosy", "vybrosy" ("Vybor Rosii" abreviatūra), "otbrosy". Žodžių "padugnės" bei "atmatos" vartojimas visuomenės veikėjams vadinti nužemina įvaizdį tų, kas "viršuje", ir leidžia tiems, kas iš tikrųjų jaučiasi išmesti, šiuo metu nustumti nuo "gyvenimo kelio", pajusti malonumą, apibūdinant save taip pat, kaip apibūdinamas politinis visuomenės elitas. (Atkreipkime dėmesį į tai, kad V. Žirinovskio elektorate kai kas vadina save "liumpenais".)

V. Žirinovskio tekstui būdingas aibės "strateginių" klausimų, verčiančių tiesioginį adresatą prisimti kaltę ir pasirengti gynybai, kėlimas. Klausimo kėlimas rašytiniame tekste, pasak M. Bachtino, yra sąlygiškas kalbinio bendravimo imitavimas. "Kurgi mūsų Turkestano kraštas, kuriame Bucharos emyras buvo tik valsčiaus viršaitis? Kur mūsų hercogystės - Suomijos ir Varšuvos? Kur mūsų Aliaska ir Kalifornija, išnuomos amerikiečiams - juk nuomos terminas baigėsi dar 60-aisiais? Kodėl Rusiją sugriauti galima, o kitų valstybių - ne?" Suprantama, šie klausimai iš dalies retoriniai, nes kalbėtojas žino atsakymą į klausimą "kurgi šios žemės?". Kita vertus, tai tikri klausimai, nes klausimai "kur?" presuponuoja klausimus "kodėl?". Kalbėtojas klausia tikrojo adresato - valdžios žmonių, kodėl jie atidavė Rusijos žemes, kadaise jai priklausiusias. Nesiliaujančių klausimų ataka neleidžia klausiamiesiems "atsipūsti", jie turi pasijusti ne "klausiami", o "tardomi", nes jų kaltė postuluojama *a priori*.

Kaltinančių klausimų kėlimas - apskritai įdomi V. Žirinovskio

diskurso ypatybė. Kiti politikai, atsakydami į pateikiamus kaltinimus, bando pagrįsti savo požiūrį, jį išdėstydami. Atliepiamąją ataką V. Žirinovskis pradeda klausimu: “Kodėl sakoma, kad aš žadėjau kiekvienai moteriai po vyrą? Aš sakiau <...>” (iš pasisakymo radijui *Svoboda*). Žinoma, jog tas, kuris užduoda klausimus, perima iniciatyvą. V. Žirinovskis pasirenka būtent šį kelią, taip įtraukdamas į situacijos “problemiškumo supratimą” ir tuos, kurie jo klauso. Minia tuo pat metu sužino kaltinimų turinį (nesvarbu, jog autorius ją mulkina, pvz., dėl Kalifornijos, kadaise neva priklausiusios Rusijai) ir patiria malonumą, pasijusdama kaltintoja-ieškove.

“Strateginiai” klausimai kaip teksto elementai yra kalbinės priemonės, adekvačiai išreiškiančios V. Žirinovskio taktiką (spaudimas, ataka). Kas nori nugalėti jį ginče, turi būti pasirengęs tokiai polemikai.

Analizė, kuria buvo siekiama rekonstruoti reprodukuojančią tekstą sąmonę, leidžia daryti tokias išvadas:

1. Visame tekste nuosekliai plėtojamas leitmotyvas yra nuo seno antagonistinių Vakarų ir Rusijos santykių idėja. V. Žirinovskio pasaulyje Vakarai iškyla kaip neabejotinas blogis. Turtingoji Rusija plėšiama. Priešas, tiksliau “vagis” - visur esantis ir daugialypis. “Žaliavos” - visų Rusijos nelaimių priežastis ir visuotinės Rusijos gerovės sąlyga. Taip pasaulis atsiveria teksto autoriaus sąmonei.

2. Teksto autorius - monopolinis konfidencialios informacijos valdytojas, minios švietėjas, valdžios kaltintojas, artimas visiems “pažemintiesiems bei nuskriaustiesiems” ir nejaučiantis jokios pagarbos valdžiai, lyginantis ją su socialinėmis padugnėmis (vis dėlto revoliucionierius? Nes juk “visa valdžia Dievo duota”?). Toks yra tekste kuriamas “savęs” modelis.

3. Pašnekovo modelis: ne itin apsišvietęs, jaučiantis neprielankumą viskam, kas vakarietiška, praeityje - herojus, šiandien - auka. Pasaulį suvokia ne protu, o emocijomis ir pašmone.

4. Sakytojo modelis (konstruojamas tyrėjo): tam tikri teksto fragmentai gali būti inspiruoti nuslopintų jaunystės polinkių. Teksto perkrovimas paprastai tik specialiosioms tarnyboms žinoma informacija gali būti vaikiškos svajonės (“žaidžiame žvalgus”) realizavimas. V. Žirinovskio miniai skiepijamas tautos kaip aukos kompleksas sietinas su žmogaus, “visada esančio visuomenės autsaideriu”, savijauta. Autoriaus teksto sąmonė įprastose situacijose linkusi matyti kriminalo elementus, sieti nesusiejamus dalykus, suteikiant (pa-

gal "bumerango" principą) paprastai su juo pačiu arba jam brangiais dalykais susijusias neigiamas savo priešininkų charakteristikas. V. Žirinovskis nuoširdžiai tiki, jog žaliavų problema Rusijai - esminė.

Tekstas leidžia spręsti ir apie kitas "V. Žirinovskio fenomeno" puses. Galima svarstyti apie "indikatorius", kuriais disponuoja kalbos mokslas, aprašydamas tas teksto vietas, kuriose kuriamas neadekvatus pasaulio vaizdas. Tyrinėti, kaip manytina, prasminga tuo atveju, jei yra galimybė tą reiškinių nuvainikuoti, dekonstruoti, tuo pat metu parodant, kaip tai daroma. Bet retorikos požiūriu V. Žirinovskio tekstuose nieko ypatinga nėra. Jiems būdingas minios mėgstami spaudimas ir ataka (tekste išreiškiami lakoniškais sakiniais, išskirtiniu veiksmažodžių dominavimu, "strateginiais" klausimais), apeliavimas į emocijas ir sąmonę, tikintis įžiebtį pykčio ir neapykantos kibirkštį, aukščiausio laipsnio neigiamų charakteristikų suteikimas savo priešininkams, siekimas konsoliduoti minią, susiliesti su ja, įvardijus pozityvią metaforą, darančią šį susijungimą įmanomą ("Mes - rusai"). Visa tai buvo. Jei mūsų analizė teisinga, ji leistų eilinį kartą suabejoti: kas gi bus, jeigu...?

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Altunian A. *O sobirateljach zemli russkoj: Žirinivskij kak publicist (Analiz političeskoj statji)* // *Voprosy literatury*. - 1996. - N. 2. - P. 59.

² Žirinovskij V. *Ja vseгда bil v konflikte s obščestvom* // *Argumenty i fakty*. - 1996. - No. 18.

³ Altunian A. Op. cit.

⁴ Kobozeva I.M. *Rekonstrukcija vnutrennego mira komunikantov po dannym dialoga* // *Issledovanija po kognitivnym aspektam jazyka*. - Tartu. - 1990. - S. 78.

⁵ Žirinovskij V. Op. cit. - S. 59-87.

⁶ Autorė naudojosi oficialiai išplatintu tekstu, pasirašytu V. Žirinovskio. Atrodo, tekstas nėra skelbtas jokiam leidinyje.

⁷ Ostin D. L. *Slovo kak dejstvije* // *Novoje v zarubežnoj lingvistike*. - T. XVII. - Moskva. - 1986. - S. 115.

⁸ Freid Z. *Massovaja psichologija i analiz čelovečeskogo "ja" // "Ja" i "ono"*. - Tbilisi. - 1991. - Kn. 1. - S. 57.

⁹ Ibid.. - S. 80

¹⁰ Žirinovskij V. *Ja vseгда bil v konflikte s obščestvom*.

¹¹ Kobozeva I.M. Op. cit.

¹² Berdiajev N. *Russkaja ideja* // *Voprosi filosofii*. - 1990. - Nr. 1. - S. 78.

¹³ Žirinovskij V. *Ja vseгда bil v konflikte s obščestvom*.

¹⁴ Freid Z. Op. cit. - S. 59.

¹⁵ *Slovar' russkogo jazyka*. - T. 2. - Moskva. - 1981.